

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA - 017 - и назди Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (734024, ш. Душанбе, кӯчаи С.Айнӣ, 44).

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба кори диссертатсионии Бобозода Комил Олимҷон дар мавзӯи «Ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (назария, методология, амалия)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 – Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм

Диссертатсия ба фаслҳои зерини Шиносномаи номенклатураи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 - Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, системаҳо ва комплексҳо мувофиқат мекунад: 1. Коркарди масъалаҳои илми идоракунӣ ва ташкили истеҳсолот. Таърихи афкори идоракунӣ, мактабҳои илмӣ он, ақидаҳои назариявӣ нисбат ба табиат, моҳият, пайдоишу инкишофи ташкилот ва идоракунии он. Самтҳои муосири коркардҳои назариявӣю методологӣ дар соҳаи ташкили истеҳсолот ва идоракунӣ дар корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо. Асосҳои фанӣ ва байнифанӣ идоракунӣю ташкили истеҳсолот. Назария ва амалияи идоракунии зиддибуҳронӣ ташкилот. Таҳияи моделҳои идоракунии зиддибуҳронӣ; 3. Сиёсати давлатӣ, механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи он. Стратегия ва тактика дар амалисозии сиёсати давлати. Вижагиҳои коркард ва татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахшҳои иҷтимоӣю иқтисодӣю Идоракунии давлатии низоми андоз, гумрук ва маҷмаи иқтисоди беруна. Идоракунӣ дар бахши давлатии иқтисодиёт, шаклҳои ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ. Идоракунии амволи давлатӣ. Тарҳрезӣ, таҳияи усулҳо ва воситаҳои ташкили истеҳсоли маҳсулоти ҷамъиятӣ, хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар иқтисодиёти бахши ҷамъиятӣ (давлатӣ); 6. Асосҳои назариявӣ-методиҳои идоракунии ташкилот. Таркиби функционалӣ ва институционалии идоракунии ташкилот. Сохтори идоракунии ташкилот. Ҷанбаҳои дарозмуҳлат, миёнамуҳлат ва кӯтоҳмуҳлати идоракунии ташкилот, идоракунии ҷорӣ. Идоракунии ташкилот аз рӯйи даврҳои ҳаётии он; 7. Лоихакашии низоми идоракунии ташкилот. Идоракунии зернизомҳо ва функцияҳои алоҳидаи он, равандҳо ва захираҳои истеҳсолӣ, дорҳои ғайримоддӣ (патентҳо, ноу-хау, имиж, бренд ва ғ.). Идоракунии лоихаҳо, коркарди лоихаҳои сармоягузорӣ ва идоракунии он, идоракунии донишҳо, хавф (риск), сифат, бизнес-равандҳо дар ташкилот. Методология ва методҳои идоракунии

инноватсионӣ, низоми инноватсионии корпоративӣ; 8. Чанбаҳои методӣ ва методологии арзёбии самаранокии идоракунии низоми иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Методҳо ва нишондиҳандаҳои арзёбии натиҷабархшии идоракунии. Ташкил ва идоракунии истифодаи оқилонаи захираҳои истеҳсолии ташкилот. Тарҳрезӣ, таҳияи усулҳо ва воситаҳои мониторинги равандҳои истеҳсолот ва дигар равандҳои ба он алоқманд: дурнамогирӣ, банақшагирӣ ва идораи равандҳои истеҳсолӣ ва натиҷаи онҳо. Назорат, мониторинг ва татбиқи муносибатҳои бенчмаркинг дар Низоми идоракунии ташкилот. Механизмҳо ва методҳои қабул ва амалисозии қарорҳои идоракунии. Идоракунии лоиҳаҳо. Идоракунии равандҳои истеҳсолот, низоми муносири истеҳсолх; 15. Хусусиятҳои идоракунии маҷмааҳо (КАС, нақлиёт, энергетика, сохтмон ва ғ). Таҳқиқи самаранокии иқтисодии шаклҳои нави ташкили боркашонӣ, сохтмони соҳаи нақлиёт ва таъмири воситаҳои нақлиёт. Механизмҳои ташкиливу иқтисодии идоракунии маҷмааҳо. Ташкил ва идоракунии инфрасохторҳои бозор ва ташкилотҳои соҳаҳои хизматрасонӣ (банк, суғурта, инноватсия ва ғ.).

2. Мубрам будани мавзуи диссертатсия

Татбиқи ҳадафи стратегии аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба рафъи бунбасти коммуникатсионӣ эълон кардашуда ҳамчун самти муҳимтарини рушди иқтисодиёти миллӣ бо рушди системаи нақлиёт, аз ҷумла, бо вусъати истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ алоқамандии зич дорад. Ташаккули коммуникатсияи нақлиётӣ ҷумҳурӣ дар давраи Шуравӣ бо назардошти шароит ва талаботи тақсмоти умумииттифоқии меҳнат ва махсусгардонии ҷумҳуриҳои собиқ Шуравӣ сурат гирифт.

Муаллиф қайд менамояд, ки бо ба даст овардани истиқлолият иншооти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба мақсадҳои нав ва робитаҳои нави нақлиётӣ иқтисодии давлати соҳибхитёр, ки дар ин маврид, чӣ дар дохили ҷумҳурӣ ва чӣ дар шароитҳои нави берунии фаъолияти иқтисодиёти миллӣ ба миён омаданд, дигар мувофиқат накарданд.

Инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ҳаракати озоди шаҳрвандон, мол ва фаъолиятро таъмин менамояд. Ва вақте, ки автомобил ба воситаи зарурии нақлиётӣ мубаддал мегардад, он ба тағйир ёфтани тарзи ҳаёти аҳоли ва ба тағйири самти соҳаҳои иқтисодиёт ба интиқоли автомобилӣ мувофиқи системаи прогрессивии «махз дар мухлат» ё «аз дар то дар» мусоидат менамояд.

Трансформатсияи иқтисодиёт ва рушди муносибатҳои бозаргонӣ дар иқтисодиёти миллии Тоҷикистон ба ташаккули бозори фаъолияти

наклиётӣ ва рушди ба он алоқаманди босуръати соҳибкорӣ ва рақобат, ки шароитҳои фаъолияти нақлиёти ҷумҳуриро тағйир доданд, мусоидат намуданд.

Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки дар солҳои истиклолият барои рушди коммуникатсияҳои нақлиётӣ, бахусус, инфрасохтори нақлиёт барои сохтмон ва барқарорсозии шабакаҳои роҳи автомобилгард ва роҳи оҳан, шабакаи аэродромҳо, ҳаҷми назарраси маблағгузориҳо равона карда шуда, пулҳо ва нақбҳо бунёд карда шуданд, ки ин ба инфрасохтори муосири нақлиёти ҷумҳурӣ яклухтии назаррас бахшид. Ба ташаккули шабакаи такаҷоҳӣ ва рушди долонҳои байналмилалӣ нақлиётӣ, ки аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон мегузаранд, таваҷҷуҳи хос дода шуд.

Дар баробари ин, бо рушди шабакаи такаҷоҳӣ нақлиёти ҷумҳурӣ инфрасохтори нақлиётӣ минтақаҳои ҷумҳурӣ инкишоф ёфт, ки як қатор хусусиятҳои фарқкунанда дорад ва пеш аз ҳама ба он вобаста аст, то иқтисодиёти соҳаҳои он дар миқёси ҷумҳуриявӣ ҳамчун системаи комили минтақавӣ фаъолияти характери истеҳсолидошта амал кунанд. Илова бар ин, қайд менамояд муаллиф, ки таъсири бартаридоштаи натиҷаҳои фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба тамоми параметрҳои ҳаёти аҳоли тавассути таъсири мутақобила ва вобастагии ҳамдигарии нақлиёт бо дигар ҷузъҳои системаи ҳудудӣ аҳамияти калон дорад.

Зарурати таҳкими вазифаҳои ҳудудии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар ҳуҷҷатҳои муҳими давлатӣ, ба мисли «Барномаи мақсадноки давлатии рушди комплекси нақлиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2025» ва «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» инъикос ёфтааст.

Бояд ба андешаи муаллиф ҳамфикр шуд, ки дар раванди рушди иқтисодиёт ташкили истеҳсолот шартӣ муҳими ташаккули селай бор ва сохтори он, аз ҷумла, равандҳои концентратсия, махсусгардонӣ ва кооператсияи истеҳсолот мебошад. Инчунин, муаллиф қайд менамояд, ки концентратсияи истеҳсолот дар асоси рақобат боиси барҳам хурдани корхонаҳои хурду миёна шуда метавонад, ки ин бо зиёд шудани ҳаҷми борфиристонии яккачин алоқаманд аст.

Илова бар ин, дар диссертатсия раванди ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ҳамчун системаи мутобиқшавии иқтисодиёт дар фазои иҷтимоию иқтисодии субъектҳои ҳудудии мушаххас, ки барои қонеъ гардонидани талаботи ҷомеа ба маҳсулоти хушсифати инфрасохтори истеъмолӣ пешбинӣ шудаанд, пешниҳод карда мешавад.

Ҳамин тавр, зарурати амиқтар дарк ва асосноккунии илмӣ хусусиятҳои назариявӣ, методологӣ ва эмпирикии муайянсозӣ, ташаккул

ва ташкили фаъолияти истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ барои ҳалли масъалаҳои дигаргунсозии сохторӣ-худудии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меояд, ки аҳамияти мавзӯи интихобкардаи таҳқиқоти диссертатсионии мазкурро муайян кардааст.

3. Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои химоя пешниҳод мешаванд

Навгонии илмии диссертатсия аз асосноксозӣ ва таҳияи равиши ҳамҷонибаи заминаҳои назариявӣ методологӣ ва амалӣ, ки моҳияти маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилро ҳамчун категорияи мустақили нақлиётӣ-иқтисодӣ ошкор намуда, маҷмуи шартҳоро барои трансформатсияи босуръати бозории иқтисодӣ, зиёд кардани иқтидори транзитӣ ва умуман баланд бардоштани самаранокии иқтисодии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳалаи нави рушди мамлакат иборат мебошад.

Боиси қайд аст, ки ба химоя, аз ҷониби муаллиф, нуқтаҳои зерини назариявӣ методӣ ва амалии таҳқиқ пешниҳод мегарданд, ки воқеан аз нигоҳи назария ва амалияи илми иқтисодӣ дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд.

Дар асоси таҳқиқот, муаллиф асосҳои назариявии дигаргунсозии иқтисодӣ, ташаккули кластерҳои худудию соҳавӣ, ки хусусияти худташқилкунии онҳо бо рушди истеҳсоли маҳсулототи инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар фазои иҷтимоӣ иқтисодии худудии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон зич алоқаманд аст, таҳқиқ кардааст.

Равияҳои гуногун дар асоси таҳлили муқоисавии назарияҳои мавҷуда ва концепсияҳои муосири ташаккули бозор моҳияти ташкили фаъолияти истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ҳамчун системаи мураккаби кушод, ки иқтисодии субъектҳои худудиро ташаккул медиҳад, мавриди таҳқиқ қарор дода шуда ва асоснок карда шудааст.

Асосҳои методологии принципҳои ташаккули инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва таъсири маҳсулоти он ба рушди иқтисодӣ бо назардошти тафсири муаллифии хусусиятҳои аслии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва маҳсулоти он муайян карда шудаанд.

Ҳолати ҳозираи ташкили фаъолияти истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилро муаллиф нишон дода ва тамоюли дигаргунсозии сохтории бозори фаъолияти намудҳои нақлиёт ва хусусияти зуҳури муносибатҳои квазибозорӣ дар истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шуда ва ошкор карда шудааст.

Муаллиф омилҳоеро, ки ба хусусияти фаъолияти бозори маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таъсир мекунанд мавриди таҳқиқ

қарор дода, бо ифшои мазмуни онҳо муайян кардааст ва қайд менамояд, ки онҳо имкон доданд, ки детерминантҳои ташаккули бозори интиқол асоснок карда шаванд, инчунин мавқеъ ва аҳамияти истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар чараёни трансформатсияи ҳудудии иқтисодиёт муқаррар гарданд.

Чанбаи прагматикии ташкили фаъолияти истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ аз нуқтаи назари баҳодиҳии таъмини ҳудудҳо бо ин маҳсулот ва омилҳои, ки тафовути ҳудудии онҳоро муайян мекунанд, инчунин, бо маълумот оид ба дараҷаи қобилияти гузарониши ҳудудии маҳсулот ва хавфҳои махсус дар минтақаҳои фуруши маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ нишон дода шудааст.

Тасвири типологии модели дар бораи дараҷаи таъсири параметрҳои миқдорӣ ва сифатии ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба рушди ҳудудҳо дар асоси муносибати методӣ ба ташаккули доираи инфрасохтори системаи нақлиёти автомобилӣ дар ташкили кластерҳои ҳудуди ва соҳавӣ, ки аз ҷониби муаллиф коркард карда шудааст.

Тадбирҳои дастгирии давлатии таҷдиди сохтори ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар асоси татбиқи принципҳои шарикии давлат ва баҳши хусусӣ бо мақсади баланд бардоштани аҳамияти маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар рушди ҳудудҳо, инчунин, дар ташаккули иқтисодии транзитии кишвар пешниҳод карда шудаанд.

Методологияи татбиқи усули бенчмаркетингӣ бо назардошти истифодаи хусусиятҳои фазой-вақтӣ таҳия карда шудааст, ки имкон медиҳад, то ҳалли стратегии масъалаҳои рушди оптималӣ ва ҷойгиршавии истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар минтақаҳо мувофиқи талаботи иқтисодиёти минтақа ва дар фаъолияти интиқоли нақлиёти автомобилӣ асоснок карда шавад.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо интиҳоби усулҳои мақбули таҳқиқот, боэътимодии маълумотҳо, миқдори кофии маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот дар доираи мавзӯ, ки муқаррароти илмии пешниҳодкардаи муаллифро дар диссертатсия исбот мекунанд, тасдиқ мешавад. Самтҳои асосӣ, хулоса ва тавсияҳои асоснок оварда шудаанд, ки таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ таҷрибавиро инъикос мекунанд.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмии натиҷаҳои кори диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки муаллиф дар таҳияи муқаррароти назариявӣ-методологӣ ва воситаҳои методии ташаккул, фаъолият ва рушди истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мебошад, ки аз тавсияҳо ва пешниҳодоти мушаххас барои идора кардани ташаккул ва рушди истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ бо назардошти вазъи ҳозира, хусусиятҳои мушаххаси иҷтимоӣ - иқтисодӣ, ҳудудӣ ва эҳтиёҷоти объективии иқтисодиёти трансформатсионии бозори Қумҳурии Тоҷикистонро шарҳ додааст.

Инчунин муаллиф ҷанбаҳои назариявӣю методологӣю танзими муқаррароти бунёдии назарияи логистика, назарияи ташкили бозорҳои соҳавӣ, назарияи системаҳои нақлиётӣ, назарияи кластерҳо, назарияи муосири рушд ва идоракуниро таҳқиқ намудааст. Муаллиф меҳисобад, ки татбиқи васеи натиҷаҳои кор имкон медиҳад, ки хароҷоти нақлиётӣ барои фуруши маҳсулот дар бозорҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ интиқоли бору мусофирон ба таври назаррас коҳиш дода шавад, чараёни татбиқи механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ суръат бахшида шуда, шаклу усулҳои инноватсионӣ ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ амалӣ гарданд. Ҳамин тавр, аҳамияти илмию назариявӣю кори диссертатсионӣ дар инкишоф ва такмили муқаррароти алоҳидаи назариявӣ ва амалӣ оид ба фаъолият ва рушди истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ зоҳир мегардад, ки ба идоракунии самаранок ва инкишофи он дар амалия имконият медиҳад. Муқаррароти назариявӣю диссертатсия дар раванди тадриси фанҳои «Курси умумии нақлиёт» ва аз рӯйи ихтисосҳои нақлиётӣ ва «Иқтисоди инфрасохтор» аз рӯйи ихтисосҳои иқтисодии мактабҳои олии истифода мешаванд.

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ аҳамияти амалӣ доранд, ки дар конференсияҳои байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ, ҷаласаҳо, семинарҳо (солҳои 2010 - 2023), дар Шурои илмӣ-техникии Вазорати нақлиёти Қумҳурии Тоҷикистон, дар ҷаласаҳои илмии Институти иқтисодиёт ва демографияи АМИТ, Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ, Маркази тадқиқоти стратегӣ назди Президенти Қумҳурии Тоҷикистон ва дар Институти масъалаҳои бозори Академияи илмҳои Россия муҳокима карда шудаанд.

Инчунин натиҷаҳои кори диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки муаллиф дар заминаи таҳқиқ тасвири типологӣю модели дар бораи дараҷаи таъсири параметрҳои миқдорӣ ва сифатӣю ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба рушди ҳудудҳо дар асоси муносибати методӣ ба ташаккули доираи инфрасохтори системаи

нақлиёти автомобилӣ дар ташкили кластерҳои ҳудудӣ ва соҳавиро коркард намудааст.

6.Тавсифи умумии кори диссертатсионӣ

Соҳтори диссертатсия, гузориши мақсад ва мантиқии алоқамандии онҳо тасдиқ мекунад, ки муаллиф масъалаҳои гузошташударо амиқ дарк ва таҳқиқ намуда, чиҳати ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасоҳтори нақлиёти автомобилӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон асосҳои назариявӣ, методологӣ ва амалиро коркард намудааст.

Кори диссертатсионӣ муқаддима, панҷ боб ва хулосаро дар бар мегирад. Диссертатсия аз 385 саҳифа иборат буда, рӯйхати адабиёти кор аз 404 номгӯи сарчашмаҳо иборат аст. Диссертатсия 64 ҷадвал, 15 расм ва 10 замиро дар бар мегирад.

Дар муқаддима муҳрамии таҳқиқот, асоснокӣ ва дараҷаи омӯзиши он тавсиф шудааст. Инчунин ҳадафу вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот муайян гардида, нағноҳҳои илмӣ ва аҳамиятнокии амалии натиҷаҳои бадастовардашуда муҳтасар оварда мешаванд.

Дар боби якум «**Асосҳои назариявии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасоҳтори нақлиёти автомобилӣ**» асосҳои илмӣ, моҳият ва хусусиятҳои эмпирикӣ ва таҷрибаи хориҷии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасоҳтори нақлиёти автомобилӣ таҳқиқ карда шудааст (саҳ. 23 - 54).

Дар зербоби 1.1 – и кори диссертатсионӣ асосҳои илмӣ, моҳият ва хусусиятҳои эмпирикии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасоҳтори нақлиёти автомобилӣ таҳқиқ шуда, тақмили маҳсулоти инфрасоҳтори нақлиёти автомобилӣ боиси дигаргунии ҷиддии сифатӣ ва миқдории парки воситаҳои нақлиёти автомобилӣи ҷумҳурӣ гардид, қайд менамояд муаллиф (саҳ. 26).

Дар асоси таҳқиқ муаллиф собит намудааст, ки равобити савдо бо нақлиёт тавассути инфрасоҳтори нақлиёт сурат мегирад ва дар шароити гузариш ба муносибатҳои бозорӣ аҳмияти хос дорад. Рушд ва тақмили инфрасоҳтори нақлиёт иқтисодии бозорҳо ро васеъ намуда, савдори байни минтақаҳои ҷумҳурӣ ва берун аз ҷумҳурӣ инкишоф дода, ба баланд шудани сатҳи зиндагии аҳоли тавассути кам кардани хароҷоти интиқоли бору мусофирон мусоидат мекунад (саҳ. 31).

Ба ақидаи муаллиф инфрасоҳтор, ҷӣ дар саноат ва ҷӣ дар соҳаи иҷтимоӣ пуррагӣ ва мураккабии хоҷагии халқро дар зинаҳои гуногун таъмин менамояд. Нақши инфрасоҳтори нақлиёт дар раванди азхудкунии ҳудудҳои нав, ашёи хом ва захираҳои сӯзишворию энергетикӣ ноҳияҳои сустрӯшдӯфта ва навбунёди мамлакат калон аст (саҳ. 33).

Муаллиф чунин мешуморад (сах. 37), ки инфрасохтори нақлиёти автомобилро метавон ба таври расмӣ ҳамчун модели концептуалии бисёрқабатаи топологӣ муаррифӣ кард ва топологияи он шабакаи нақлиётро ифода менамояд, ҳар як қабати он ба сатҳи муайяни идоракунии (маҳаллӣ, ҷумҳуриявӣ, байналмилалӣ) ва ба намуди нақлиёт (автомобилӣ, роҳи оҳан ва ҳавоӣ) тааллуқ дорад.

Аз ҷониби муаллиф, татбиқи муқаррароти назариявӣ, ки дар диссертатсия зикр шудааст ва таҷрибаи амалии чорабиниҳои давлатҳои хориҷӣ идоракунии оқилонаи рушди инфрасохтори нақлиётро дар минтақаҳо таъмин карда, инчунин ба беҳбуди иҷтимоию иқтисодии тамоми инфрасохтори минтақавӣ мусоидат менамояд. Аз ин рӯ, равшан кардани тавсифи асосии мафҳуми «инфрасохтори нақлиёт» як лаҳзаи муҳими методологии таҳқиқи ташкил ва идоракунии истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёт мебошад (сах. 51).

Дар боби дуюм «**Методология ва методикаи баҳодиҳии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ**» равишҳои методологӣ, методологияи индентификатсия ва методикаи баҳодиҳии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ арзёбӣ гардидаанд (сах. 55 - 99).

Муаллиф қайд менамояд, ки бо назардошти он ки равиши функционалӣ дар таърифи мафҳуми «инфрасохтори нақлиёт» нуқтаи муҳиме мебошад, ки дар масъалаҳои муайянкунии функционалии инфрасохтори нақлиёт таърифҳои нокифоя асоснокшудаи вазифаи инфрасохтори нақлиёт мавҷуданд. Хусусияти мутамаркази функционалии мафҳуми инфрасохтори нақлиёт вучуд надорад. Набудани муносибати ягона ба ташаккули элементҳои таркибӣ, ки мафҳуми инфрасохтори нақлиётро ташкил медиҳанд, аз ин ҷост (сах. 55).

Дар диссертатсия (сах. 59) муаллиф қайд менамояд, ки дар бораи мафҳуми инфрасохтори нақлиёт маҷмуи элементҳои устувори таркибиро дар назар дорем, ки аз ҷониби давлат танзим шуда, фазои бароҳат ва беҳатари ҳаракати воситаҳои нақлиёт ва одамонро ташкил медиҳанд.

Инчунин, дар қисми диссертатсионӣ муаллиф таъкид менамояд, ки инфрасохтори нақлиёт аз инфрасохтори нақлиётӣ бо он фарқ мекунад, ки ғайр аз элементҳои овардашуда инфрасохтори нақлиёти корхонаю ташкилоти хизматрасонии роҳ (стансияҳои таъмини сӯзишворӣ, стансияҳои хизматрасонӣ ва ёрии техникӣ, меҳмонхонаҳо, алоқаҳо), хизматрасонии логистикӣ (ҳифзу нигоҳдорӣ ва коркарди борҳо), терминалҳои боркашонӣ ва мусофирбарӣ, корхонаҳои нигоҳдории таркиби ҳаракаткунанда, хизматрасонӣ ва таъмири онҳо, ташкилоти таъмин ва идоракунии раванди ташкил ва идоракунии интиқол, ҳифзу

нигоҳдорӣ, экспедитсияи бор, интиқоли интермодалӣ ва мултимодалии бору мусофиронро дар бар мегирад (сах. 60, чадвали 2.1).

Муаллиф дар рафти таҳқиқоти худ ба хулосае омадааст, ки нақшаҳои идоракунии рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, ки дар расмҳои 2.3 ва 2.4 пешниҳод карда шудаанд ва дар ин асос институти «Холдинги давлатии инфрасохтори нақлиёт» ташкил карда мешавад.

Дар амалияи соҳаҳои инфрасохторӣ бештар аз ҳама холдингҳои назорати давлатӣ ва иштироки холдингҳои сахмӣ дучор меоянд.

Дар баробари ин, муқаррар карда шудааст, ки «дар холдинги назоратӣ ширкати холдингии асосӣ пакети сахмҳои назоратии дигар иштирокчиёни холдингро дорад, ки бинобар ин ба ҷаъолияти онҳо таъсири ҳалқунанда мерасонад. Агар ширкати холдингии асосӣ дар сармояи дигар ҷамъиятҳои хоҷагидор-иштирокчиёни холдинг иштироки ҳалқунанда дошта бошад, он гоҳ чунин холдинг ҳамчун холдинги иштироки сахмӣ ҳисоб мешавад, илова бар ин байни ширкати асосӣ ва ҷамъиятҳои он бо иштироки сахмӣ муносибатҳои амудии молиявӣ, ҳуқуқӣ ва дар баъзе аз шароитҳо, директивӣ-ҳуқуқӣ ё ташкили идоракунӣ, инчунин муносибатҳои истехсолӣ пайдо мегардад». Иштироки сахмии ширкати асосӣ дар дигар корхонаҳои аз ҷиҳати ҳуқуқи мустақил аъзоёни холдинг ба маънои соҳиби моликияти сахми аломати хос барои холдинги инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мебошад.

Аз ин рӯ, Холдинги давлатии инфрасохтори нақлиёт аз номи давлат лоиҳаҳои сармоягузорию барои тағйир додани ҷаҳорҷӯбаи соҳаи инфрасохтори майдони ҳудудҳо эҷод карда, ба қайд гирифта, нигоҳ медорад, барои истифода аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ месупорад ва вобаста ба онҳо дигар хизматрасониҳоро нисбат ба лоиҳаҳои беҳтар намудани инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ пешниҳод менамояд (сах. 83 – 86).

Дар боби сеюм «**Вазъи муосири ташкили ҷаъолияти истехсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар Тоҷикистон**» таҳлили вазъи ҳозира, омилҳои таъсиркунанда ба рушд ва баҳодихии сатҳи рушди ташкили ҷаъолияти истехсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таҳқиқ шудааст (сах. 100 - 165).

Дар диссертатсия муаллиф дар асоси таҳлили вазъи ҳозираи ташкили ҷаъолияти истехсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, қайд менамояд, ки иерархияи роҳ воситаи банақшагирии шабакаи роҳҳо мебошад ва барои мақомоти идоракунии давлатӣ бо мақсадҳои зерин зарур аст: хатсайрҳои автомобилҳои бори вазнинкаш ва умуман нақлиётро моҳирона ба нақша гирифтани; банақшагирии хатсайрҳои нақлиёти ҷамъиятӣ; ба нақша гирифтани роҳҳои пиёдагардон ва

велосипедронӣ; баҳодихии таъсири қарорҳо ба худуди гирду атроф ва роҳҳои дигари сатҳи иерархия; лоихаҳои таҳиягардидаро бо таҳкими чунин сифатҳои шабакаи роҳҳо, аз кабили дастрасии умум, робитавӣ, самаранокӣ, бароҳатӣ ва бехатарӣ равона созад; бо мақсади таъмин намудани ҳаракати бехатар ва самараноки воситаҳои нақлиёти автомобилӣ аз болои ҳолати робитавии роҳ назорат муқаррар намояд; зарурати сохтмони чунин иншоот, ба монанди монеаҳо, парапедҳо ва монеаҳои зиддитармавиرو барои қулайии замин баҳо диҳад (сах. 117).

Дар таҳқиқот муаллиф муайян кардааст, ки ба релефи кӯҳӣ фарқи зиёди баландӣ дар масофаи кӯтоҳ, нишебии кӯҳҳо, дарозии амиқи гардиши дарёҳо бо чараёни фаровонии об ва боришоти зиёд дар як муддати кӯтоҳ хос аст. Сохти геологии релефи кӯҳӣ дар қитъаҳои нисбатан хурди роҳ якбора тағйир ёфта метавонад. Агар аз қитъаҳои шароити номусоид гузаштан ғайриимкон бошад, барои таъмини устувории қабати замин ва бехатарии ҳаракат чораҳои махсус андешидан лозим аст. Ба хатҳои мавҷудаи роҳ шумораи зиёди қитъаҳо бо нишебҳои гуногун ва дидашавандагии таъминнашуда хос аст. Релефи ниҳоят аз ҳам ҷудои нишебии кӯҳҳо боиси зарурати сохтмони зиёди иншооти сунъӣ дар буриши обпартоҳо ва ҷуқуриҳои хушк мегардад, ки устуворӣ ва бехатарии ҳаракатро дар роҳ таъмин менамояд (сах. 128 - 129).

Муаллиф таъкид менамояд, ки типологияи системаҳои нақлиётӣ – худудии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз омезиши аломатҳои зерин ташаккул меёбад: аз рӯйи андозаи фазоӣ онҳо ба системаҳои нақлиёти минтақавӣ тааллуқ доранд, ки дар ихтоси кишварҳои миёна ва хурд мебошанд (қобилияти гузарониши беруна); аз рӯйи конфигуратсияи шабакаи нақлиётӣ ноҳияҳои ҷумҳурӣ ба дарахт монанд, дар ҷойҳои ноҳияҳои марказӣ ва ҷанубии кишвар элементҳои қисман мудаввардошта шабеҳ аст (қобилияти гузарониши дохилӣ); аз рӯйи хусусият ва дараҷаи азхуднамоии фазоии худуд бо нақлиёт; аз рӯйи хусусиятҳои конфигуратсияи шабакаи нақлиётӣ ҷумҳурӣ ба гурӯҳи шабақаҳои ғайрикомпакт, шакли номунтазам, мураккаб тааллуқ дорад (сах. 150 – 151).

Дар боби чорум **«Самтҳои инноватсионии рушди ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар Тоҷикистон»** ислоҳоти институтсионалӣ – сохтори системаи идорақунӣ, такмилдиҳии ташкили шарикӣ давлатӣ – хусусӣ ва бенчмаркинг дар ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ баррасӣ шудааст (сах. 166 - 237).

Муаллиф бар он ақида аст, ки таъмири капиталӣ дар доираи нигоҳдории даврӣ аллақай дар речаи пудрат амал мекунад, ҳарчанд ба

таҷрибаи ҷаҳонӣ мувофиқат наменамояд. Барои беҳтар кардани раванди харид ва бастанӣ шартнома кушиши зиёд ба харҷ додан лозим аст, зеро сифати кор ва хизматрасоние, ки бахши хусусӣ пешниҳод мекунад, аз стандартҳо поён нест. Зиёда аз ин, сектори хусусӣ бояд барои таҷҳизот маблағгузорӣ намояд ва сифати тайёр кардани кадрҳои роҳсозиро беҳтар гардонад. Ба ин нигоҳ накарда, системаи харидани таъмири капиталӣ ва нигоҳдории даврии роҳ бояд такмил дода шавад. Агар ин система такмил дода нашавад, пас гузаштани корҳои нигоҳдории чорӣ ба пудрат бо душвориҳои муайян алоқаманд хоҳад буд (саҳ. 170).

Дар кори диссертатсионӣ (саҳ. 196) муаллиф қайд менамояд, ки аз хотири хусусиятҳои хоси татбиқи лоиҳаҳои инвеститсионӣ дар нақлиёти автомобилӣ нисбат ба дигар соҳаҳои иқтисод, ҷалби инвеститсия ба нақлиёти автомобилӣ хусусияти хоси инфрасохторӣ доранд; таъмини дастрасӣ, ҳаҷм ва рақобатпазирии хизматрасонии нақлиётӣ; ҳамгироӣ бо фазои нақлиётӣ ҷаҳонӣ ва истифодаи неруи транзитии кишварро ифода мекунад.

Муаллиф қайд менамояд, ки бенчмаркинг ҳамеша бо муайян кардани хусусиятҳои муқоисавии техникӣ, молиявӣ ё иҷтимоии падида алоқаманд аст. Инчунин, муаллиф таъкид менамояд, ки бенчмаркинг, аввалан, бо таҳлил ё татбиқи расмиёти таҳлилӣ ва дуюм, бо ҷустуҷӯи ҳама гуна меъёри баҳодихӣ, яъне беҳтарин намунаҳо вобаста аст. Ва ин аст он чизе, ки бенчмаркингро аз дигар равандҳои назоратӣ ва таҳлилӣ фарқ мекунад: аз аудите, ки ба муқаррар кардани мутобиқат нигаронида шудааст, аз ташхисе, ки аломатҳо ва хусусиятҳоро ошкор мекунад. Дар баробари ин, бенчмаркинг бо баҳодихӣ ва муқоиса алоқаманд аст (саҳ. 224 – 225).

Дар боби панҷум «**Роҳҳои ташкили самараноки фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ Тоҷикистон**» нақши параметрҳои шабакаи асосии роҳҳо дар баландбардории сифати ташкилӣ, рушди иқтисодии транзитӣ, ҳамчунин такмили сохтори идоракунии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таҳқиқ гардидааст (саҳ. 238 - 293).

Дар кори диссертатсионӣ муаллиф муайян мекунад, ки таҳлили вазъи имрӯзаи иқтисодӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки давлат наметавонад манбаи асосии сармоягузорӣ ба инфрасохтори нақлиёт гардад. Бинобар ин, муаллиф пешниҳод менамояд, ки модели ояндадори татбиқи лоиҳаҳо дар соҳаи инфрасохтори рӯйизаминии нақлиёт бояд ба фароҳам овардани шароит барои баланд бардоштани ҳолибияти сармоягузори он равона карда шавад. Тадбирҳои дахлдори ин модел инҳоянд: имтиёзҳои андоз хангоми андозбандии объектҳо ва системаҳои инфрасохтори нақлиёт;

баланд бардоштани дастрасии захираҳои кредитӣ барои татбиқи лоиҳаҳои инфрасохтори сармоягузорӣ бо роҳи субсидия додани як қисми фоизҳои бонкӣ аз бучети давлатӣ, инчунин кафолатҳои давлатӣ барои қарзҳо; таъмини кафолатҳои давлатӣ ба сармояи сармоягузори дохилию хориҷӣ, ки барои маблағгузори лоиҳаҳои муҳимтарини сармоягузорӣ ҷалб мешаванд; мусоидат дар ташкили консорсиумҳо ва дигар иттиҳодияҳои сармоягузорон барои маблағгузори лоиҳаҳои сармояталаб, аз ҷумла лоиҳаҳои ҷалби сармоягузори хориҷӣ; васеъ намудани элементҳои пардохт барои истифодаи инфрасохтори нақлиёт барои пӯшонидани хароҷоти дахлдори истифодабарӣ (саҳ. 242 – 243).

Аз рӯйи сатҳи рушди иҷтимоию иқтисодӣ, аз рӯйи хусусияти сохтори соҳавӣ, самти махсусгардонии истеҳсолот дар тақсимои дохилиминтақавӣ ва байналмилалӣ меҳнат бо назардошти равобити истеҳсолию иқтисодӣ комплекси ҳудудиро ба 7 гурӯҳи минтақаҳои нақлиётӣ – ҷугурофӣ (Шимолӣ, Зарафшон, Ҳисор, Рашт, Кӯлоб, Бохтар Кӯҳистони Бадахшон) муаллиф ҷудо кардааст. Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки сатҳи рушди иқтисодиёти ҳар кадоми ин минтақаҳо ба ҳолати инфрасохтори нақлиёти онҳо вобаста аст, зеро он пайваस्तкунандаи ҳудудҳои байни ноҳияҳо, шаҳрҳо ва ҳудудҳои ба ҷумҳурӣ наздик мебошад. Инчунин, муаллиф бар он ақида аст, ки тибқи ҳисобҳо се конфигуратсияи системаҳои нақлиёти ҳудудӣ муайян карда шудаанд:

1. системаҳои ҳудудӣ - нақлиёти дорой сатҳи баланди дастрасии нақлиётӣ – ҳудудии марказҳои бузурги саноатии дорой инфрасохтори рушдёфта, бо мавҷудияти шаҳрҳои ҳамроҳ, ҳудудии минтақаҳои дорой саноати кӯҳкорӣ ва истеҳсоли (минтақаҳои ҳудудию ҷугурофии Суғд ва Ҳисор);

2. системаҳои ҳудудӣ - нақлиёти дорой сатҳи кофии дастрасии нақлиётӣ – ҳудудҳои консетратсияи пасти саноат, шаҳрҳо ва шаҳракҳои ба самти хочгии деҳот равонгардида (минтақаҳои ҳудудию ҷугурофии Кӯлоб ва Бохтар);

3. системаҳои ҳудудӣ - нақлиёти дорой сатҳи нокифояи дастрасии нақлиёти автомобилӣ, махсусан роҳи оҳан (минтақаҳои ҳудудию ҷугурофии Зарафшон, Рашт ва Кӯҳистон Бадахшон) (саҳ. 281).

Дар хулосаи диссертатсия аз тарафи муаллиф натиҷаҳои асосии кори диссертатсионӣ коркард гардида, тавсияҳо барои истифодаи амалии таҳқиқот пешниҳод карда шудааст.

Ба сифати эроду тавсияҳо ба диссертатсияи тақризшаванда чунин нуқтаҳо қайд кардан мумкин аст:

1. Дар параграфи 1.1 (с. 23 - 33) оварда шудааст, ки «...амалисозии лоиҳаҳои роҳҳои автомобилгард дар ин самт нисбат ба лоиҳаҳои роҳи оҳан як варианти беҳтар мебошад». Аммо дар ин ҷо механизм ё омили афзалият пайдо намудани амалисозии лоиҳаҳои роҳҳои автомобилгард нисбат ба лоиҳаҳои роҳи оҳан нишон дода нашудаанд.

2. Дар саҳифаи 62 сухан дар бораи муайян намудани нақш ва аҳамияти макроиқтисодии нақлиёт меравад. Муаллиф дар ин ҷо фикру андешаи олимони хориҷиро таҳлил намуда, мавқеи худро нисбати ин масъала муайян накардааст.

3. Дар қадвали 3.1 (саҳ. 103 - 105) як даста нишондиҳандаҳои баҳодиҳии ташкили истехсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ пешниҳод карда шудаанд, вале маълум нест, ки ин даста нишондиҳандаҳо то чӣ андоза метавонанд вазъияти падидаҳои таҳлилшавандаро пурра инъикос намоянд.

4. Дар саҳифаи 119 муаллиф қайд мекунад, ки «...иерархияи чорум стандартҳои лоиҳакашии роҳҳо дар бар мегирад, ки бо назардошти хусусиятҳои кӯҳистонии ҷумҳурӣ таҷдиди назарро талаб мекунад». Вале, дар ин ҷо, самтҳои асосии таҷдиди назари стандартҳо дар шароити кӯҳистони Тоҷикистон нишон дода нашудаанд.

5. Дар саҳифаи 244 муаллиф собит намудааст, ки «...байни зичии аҳоли ва шумораи сикломатикӣ шабакаи роҳҳои автомобилгард, инчунин байни намудҳои динамикаи аҳолии деҳот ягон робита вучуд надорад». Аммо сабабҳои ба вучуд омадани чунин як падида дар диссертатсия нишон дода нашудаанд.

Таъкид кардан зарур аст, ки эродҳои дар боло зикргардида хусусияти тавсиявӣ дошта, аҳамияти илмӣ ва амалии диссертатсияро паст намекунад.

7. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 41 асари муаллифӣ дар ҳаҷми умумии 40,6 ҷузъи ҷопӣ, аз он ҷумла 26 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ ва нашрияҳои мебошанд, ки ба рӯйхати маҷаллаҳо ва нашрияҳои пешбари тақризшавандаи аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба нашр расонида шудааст.

8. Мутобиқати ба расмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсия ба бандҳои меъёрҳои дарёфти дараҷаи илмии номзади илм, омодагии диссертатсия ва экспертизаи диссертатсия дар Шурои диссертатсионӣ ва дигар талаботи Низомномаи КОА назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

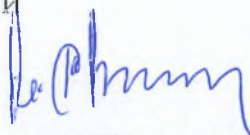
Умуман, бояд қайд кард, ки кори диссертатсионии Бобозода Комил Олимҷон таҳқиқоти илмии мустақилона ва пурра анҷомёфта мебошад, натиҷаҳои ба даст овардашуда дорои навоари илмӣ ва аҳамияти амалиро дар худ инъикос мекунанд, ки ба ҳалли муаммоҳои фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мусоидат менамоянд.

Автореферат ва қорҳои аз ҷоп баровардаи муаллиф дар худ таркибу мундариҷаи асосии диссертатсия ва наwgонии илмии онро ифода менамоянд. Диссертатсия сохтори мантиқан мукамал дошта, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф арзиши илмӣ доранд, ки асосҳои назариявӣю методӣ ва амалии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣро тараққӣ медиҳанд.

Дар асоси маълумоти дар боло зикршуда хулоса карда мешавад, ки диссертатсия дар мавзӯи «Ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (назария, методология, амалия» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ ба талаботи «Низомнома дар бораи тартиби додани дараҷа ва унвони илмӣ» - и Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он Бобозода Комил Олимҷон сазовори дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06.04 – Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексо мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва оморӣ
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншох Шохтемур

Самандарзода И.Х.

Суроғай донишгоҳ: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 146. Тел.+992935014316. E-mail: iskandar-s@mail.ru

Имзои д.и.и., профессор Самандарзода И.Х. – ро тасдиқ менамоям:

Сардори шӯъбаи таъминоти ҳуқуқи
ва кадрҳо

Абдуҳалимзода Н.А.